

УДК 346.5

А.В. Омельченко, д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного та трудового права ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

В даній статті досліджується правовий механізм іноземного інвестування в Україні.

Ключові слова: форми іноземного інвестування, об'єкти іноземного інвестування, підприємства з іноземними інвестиціями, пільговий режим інвестиційної діяльності, гарантії захисту іноземних інвестицій, концесії, спільна інвестиційна діяльність, спеціальні (вільні) економічні зони.

В данной статье исследуется правовой механизм иностранного инвестирования в Украине.

Ключевые слова: формы иностранного инвестирования, объекты иностранного инвестирования, предприятия с иностранными инвестициями, льготный режим инвестиционной деятельности, гарантии защиты иностранных инвестиций, концессии, совместная инвестиционная деятельность, специальные (свободные) экономические зоны.

This article examines the legal mechanism for foreign investment in Ukraine.

Keywords: forms of foreign investment, foreign investment objects, enterprises with foreign investment, preferential for investment, guarantees the protection of foreign investments, concessions, joint investment, special (free) economic zones.

Проведення системних економічних реформ в Україні потребує належного фінансового та майнового забезпечення. Крім державного бюджету та інших внутрішніх джерел важливим зовнішнім джерелом такого забезпечення є іноземні інвестиції. Питання формування в Україні сприятливого інвестиційного клімату не втрачають своєї актуальності. Метою даної статті є аналіз сучасного правового механізму іноземного інвестування в Україні.

Слід зазначити, що особливості режиму іноземного інвестування на території України визначаються Законом України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 № 93/96-ВР [1], Законом України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII [2], Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XII [3], іншими законодавчими актами та міжнародними договорами України.

Іноземні інвестиції можуть здійснюватися у наступних формах: пайова участь у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств; створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю; придбання не забороненого законами України нерухомого чи рухомого майна, включаючи будинки, квартири, приміщення, обладнання, транспортні засоби та інші об'єкти власності, шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів; придбання самостійно або за участю українських юридичних або фізичних осіб прав на користування землею та використання природних ресурсів на

території України; придбання інших майнових прав; господарської (підприємницької) діяльності на основі угод про розподіл продукції; в інших формах, які не заборонені законами України, в тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів із суб'єктами господарської діяльності України (ст.3 Закону України «Про режим іноземного інвестування»).

Об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права. Забороняється інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом (ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність»).

Іноземні інвестиції можуть вкладатися в будь-які об'єкти, інвестування в які не заборонено законами України (ст. 4 Закону України «Про режим іноземного інвестування»). Прикладами таких обмежень є Закон України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації», Закон України «Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації», Закон України «Про політичні партії в Україні», заборонена приватизація приміщень, в яких розміщуються бібліотеки, книжкові магазини, державні видавництва і т.д.

Підприємством з іноземними інвестиціями є підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого становить не менше 10 відсотків. Підприємство набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс. На території України підприємства з іноземними інвестиціями створюються і діють у формах, передбачених законодавством України. Установчі документи підприємств з іноземними інвестиціями повинні містити відомості, передбачені законодавством України для відповідних організаційно-правових форм підприємств, а також відомості про державну належність їх засновників (учасників) (ст.ст. 1, 16, 17 Закону України «Про режим іноземного інвестування»).

Державна реєстрація (перереєстрація) іноземних інвестицій та її анулювання здійснюються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями на підставі Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2013 р. № 139 [4], у семиденний строк з дня подання іноземним інвестором документів для реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання. Перереєстрація іноземної інвестиції у зв'язку зі зміною власника такої інвестиції проводиться шляхом скасування попередньої державної реєстрації та здійснення заходів щодо нової державної реєстрації іноземної інвестиції. У разі вилучення (репатріації) іноземної інвестиції її державна реєстрація підлягає анулюванню.

Важливим є те, що незареєстровані іноземні інвестиції не дають права на одержання пільг та гарантій, передбачених Законом України «Про режим іноземного інвестування». Відмова у державній реєстрації іноземних інвестицій

можлива лише у разі порушення встановленого порядку реєстрації. Відмова з мотивів недоцільності іноземної інвестиції не допускається (ст.ст. 13, 14 Закону України «Про режим іноземного інвестування»).

Іноземні інвестиції та інвестиції українських партнерів, включаючи внески до статутного капіталу підприємств, оцінюються в іноземній конвертованій валюті та у валюті України за домовленістю сторін на основі цін міжнародних ринків або ринку України. Перерахування інвестиційних сум в іноземній валюті у валюту України здійснюється за офіційним курсом валюти України, визначеним Національним банком України (ст. 5 Закону України «Про режим іноземного інвестування»).

Підприємство з іноземними інвестиціями самостійно визначає умови реалізації продукції (робіт, послуг), включаючи ціну на них, якщо інше не передбачено законодавством України. Продукція підприємств з іноземними інвестиціями не підлягає ліцензуванню і квотуванню за умови її сертифікації як продукції власного виробництва відповідно до Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 05.09.1996 р. № 1061 [5]. Вивіз товарів, на які поширюється спеціальний режим експорту, здійснюється відповідно до законодавства України (ст. 19 Закону України «Про режим іноземного інвестування»).

Для окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій, що реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності. Згідно Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 06.09.2012 р. № 5205-VI [6] пріоритетними галузями економіки є галузі, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній екологічно чистій продукції, високоякісних послугах, реалізують державну політику з розвитку виробничого та експортного потенціалу, створення нових робочих місць. Перелік пріоритетних галузей економіки визначається Кабінетом Міністрів України. Однак слід зазначити, що підзаконні нормативно-правові акти на виконання положень даного закону Кабінетом Міністрів України ще не прийняті.

Особливості оподаткування суб'єктів господарювання, що реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки, визначаються Податковим кодексом України [7]. Особливості обкладення ввізним митом суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні проекти в пріоритетних галузях економіки, визначаються Митним кодексом України [8].

Інвестиційним проектом у пріоритетній галузі економіки вважається інвестиційний проект, який передбачається реалізувати на новоствореному або діючому підприємстві, на якому буде проведено реконструкцію або модернізацію (за обов'язкової умови виділення окремого структурного підрозділу, на якому буде реалізовуватися інвестиційний проект) і який одночасно відповідає наступним критеріям:

1) загальна кошторисна вартість перевищує суму, еквівалентну: 3 мільйонам євро – для суб'єктів великого підприємництва; 1 мільйона євро – для суб'єктів середнього підприємництва; 500 тисячам євро – для суб'єктів малого

підприємництва;

2) кількість створених нових робочих місць для працівників, які безпосередньо задіяні у виробничих процесах, перевищує: 150 – для суб'єктів великого підприємництва; 50 – для суб'єктів середнього підприємництва; 25 – для суб'єктів малого підприємництва;

3) середня заробітна плата працівників не менше ніж у 2,5 рази перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року.

Інвестиційні проекти в пріоритетних галузях економіки, що передбачають використання державної підтримки, підлягають державній реєстрації спеціальним уповноваженим органом при Кабінеті Міністрів України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Якщо протягом двох років з дня державної реєстрації інвестиційного проекту зазначені вище показники не досягнуті, термін дії державної реєстрації інвестиційного проекту припиняється. Вимоги до інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки, порядок їх відбору, затвердження та реєстрації мають встановлюватися Кабінетом Міністрів України.

У Законі України «Про режим іноземного інвестування» встановлені державні гарантії захисту іноземних інвестицій.

Так, для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України. Законами України можуть визначатися території, на яких діяльність іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки.

Якщо надалі спеціальним законодавством України про іноземні інвестиції будуть змінюватися гарантії захисту іноземних інвестицій, то протягом десяти років з дня набрання чинності такого законодавства на вимогу іноземного інвестора застосовуються державні гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені в Законі України «Про режим іноземного інвестування». До прав і обов'язків сторін, визначених угодою про розподіл продукції, протягом строку її дії застосовується законодавство України, чинне на момент його укладення. Зазначені гарантії не поширюються на зміни законодавства, що стосуються питань оборони, національної безпеки, забезпечення громадського порядку, охорони довкілля.

Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації. Державні органи не мають права реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків здійснення рятувальних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Зазначена реквізиція може бути проведена на підставі рішень органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України. Рішення про реквізицію іноземних інвестицій та умови компенсації можуть бути оскаржені в судовому порядку.

Іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями.

Всі понесені витрати та збитки іноземних інвесторів, завдані їм внаслідок дій, зазначених вище, повинні бути відшкодовані на основі поточних ринкових

цін та/або обґрунтованої оцінки, підтверджених аудитором чи аудиторською фірмою. Компенсація, що виплачується іноземному інвестору, повинна бути швидкою, адекватною і ефективною. Вона визначається на момент припинення права власності, або на час фактичного здійснення рішення про відшкодування збитків. Сума компенсації повинна виплачуватись у валюті, в якій були здійснені інвестиції, чи в будь-який інший прийнятний для іноземного інвестора валюті відповідно до законодавства України. З моменту виникнення права на компенсацію і до моменту її виплати на суму компенсації нараховуються відсотки згідно з середньою ставкою відсотка, за яким лондонські банки надають позики першокласним банкам на ринку євровалют (ЛІБОР).

У разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення не пізніше шести місяців з дня припинення цієї діяльності своїх інвестицій в натуральній формі або у валюті інвестування в сумі фактичного внеску (з урахуванням можливого зменшення статутного капіталу) без сплати мита, а також доходів від цих інвестицій у грошовій чи товарній формі за реальною ринковою вартістю на момент припинення інвестиційної діяльності, якщо інше не встановлено законодавством або міжнародними договорами України.

Іноземним інвесторам після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів гарантується безперешкодний і негайний переказ за кордон їх прибутків, доходів та інших коштів в іноземній валюті, отриманих на законних підставах внаслідок здійснення іноземних інвестицій.

Порядок переказу за кордон прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних інвестицій, визначається Національним банком України (лист Національного банку України від 10.02.2005 р. № 13-123/650-1224 [9]).

Надання іноземним інвесторам права на проведення господарської діяльності, пов'язаної з використанням об'єктів, що перебувають у державній або комунальній власності і передаються у концесію, відбувається на підставі відповідного законодавства України шляхом укладення концесійного договору (Закон України «Про концесії» від 16.07.1999 р. № 997-XIV [10], тощо).

Іноземні інвестори мають право укладати договори (контракти) про спільну інвестиційну діяльність (виробничу кооперацію, спільне виробництво тощо), не пов'язану із створенням юридичної особи. Сторони за такими договорами (контрактами) повинні вести окремий бухгалтерський облік та складати звітність про операції, пов'язані з виконанням умов цих договорів (контрактів), відкривати окремі рахунки в установах банків України для проведення розрахунків за цими договорами (контрактами).

Такі договори (контракти) повинні бути зареєстровані відповідно до Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 30.01.1997 р. № 112 [11].

Особливості регулювання іноземних інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах встановлюються законодавством України про спеціальні (вільні) економічні зони (Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 р. № 2673-XII [12]). Правовий режим іноземних інвестицій, що встановлюється у

спеціальних (вільних) економічних зонах, не може створювати умови інвестування та здійснення господарської діяльності менш сприятливі, ніж встановлені Законом України «Про режим іноземного інвестування».

Спори між іноземними інвесторами і державою з питань державного регулювання іноземних інвестицій та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями підлягають розгляду в судах України, якщо інше не визначено міжнародними договорами України. Всі інші спори підлягають розгляду в судах України або за домовленістю сторін — у третейських судах, у тому числі за кордоном (ст.26 Закону України «Про режим іноземного інвестування»).

Виходячи із вищезазначеного слід зробити висновок про те, що в Україні створена належна нормативно-правова база, яка визначає правовий механізм іноземного інвестування в Україні. Від її ефективного використання напряму залежить збільшення обсягів іноземних інвестицій, спрямованих на розвиток економіки та соціальної сфери нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 19. — Ст. 80.
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 47. — Ст. 646.
3. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 29. — Ст. 377.
4. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2013 р. № 139 // Офіційний вісник України. — 2013. — № 19. — Ст. 649.
5. Про затвердження Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями: постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.1996 р. № 1061 // Урядовий кур'єр від 19.09.1996.
6. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць: Закон України від 06.09.2012 р. № 5205-VI // Голос України від 06.10.2012. — № 188.
7. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 13, / № 13-14, № 15-16, № 17 /. — Ст. 112.
8. Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 44-45; № 46-47; № 48. — Ст. 552.
9. Лист Національного банку України від 10.02.2005 № 13-123/650-1224. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1224500-05>
10. Про концесії: Закон України від 16.07.1999 р. № 997-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 41. — Ст. 372.
11. Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора: постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.1997 р. № 112 // Офіційний вісник України. — 1997. — № 6. — Стор. 41.
12. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13.10.1992 р. № 2673-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 50. — Ст. 676.